

Máthé Gábor¹

Polgári kori gazdasági-jogi fogalomrendszer

A hazai jogtörténeti irodalom kiváló monográfiái hasznos eligazítást adnak a kincstári vagyon tárgyairól s azok rendeltetéséről. Ezek számbavétele akkor nélkülözhetetlen, amikor az államvagyon tömege mozgásba lendül, s azt a törvényhozói akarat tulajdonosi szempontból átcsoportosítja. A jelenkorban valós kihívás ugyanis, hogy a privatizáció következményeként kötelező meghatározni a vagyontárgyak ama körét, amelyet célszerű továbbra is az állam tulajdonában tartani; valamint indokolt olyan jogi korlátok megismerése, amelyeknek a kincstári vagyon tárgyait alá kell vetni.

E problematikával nem csak a jelenkori szabályozásnak kell számolni – hiszen a „jövő útjai” kifürkészhetetlenek –, s ezért nem mellőzhető a különböző fogalmak, kategóriák szemantikai elemzése, már csak azért sem, mert a vonatkozó hazai és külföldi terminus technikusok teljesen eltérő tartalmúak. Szellemesen utalt e különbségre egy, a kincstári vagyon szerepét tárgyaló nemzetközi konferencia szakmai értékelése kapcsán Lőrincz Lajos akadémikus, aki szerint a *treasury/trésorerie* hazai újkori értelmezésében még mindig a középkori tartalom dominál. Azaz a kincstár az állami hatalom tulajdonába tartozó javak összességét, vagy az ezek kezelésével megbízott szervezetet jelenti. A francia és az angol államrendben a kincstárnak ugyanis kettős szerepe van: számvevőségi és bankári. A nyugat-európai országok arra a jelenségre, amelyet mi kincstárnak próbálunk megjeleníteni: a *közjavak* igazgatása (*l'administration du domaine public*) vagy az állami javak megjelölést használják.

A terminológiai különbségek dogmatikai alapjai így különösen felértékelődnek, amiért is indokolt a polgári kor – államgazdaság-magángazdaság – hazai fogalomrendszerének rövid tematikus áttekintése.

A gazdasági igazgatás kiemelkedő képviselőjének munkásságához is kötődő téma – vélhetően – ismét felkelti érdeklődését kiváló jubiláns barátunknak, akinek eredményes szakmai életútjához ezúton is szívből gratulálunk.

¹ Professor emeritus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: mathe.gabor@uni-nke.hu.

Fogalmak történeti megközelítésben

Az államháztartás a közcélok megvalósítására szolgáló mindennemű állami tevékenységre figyelemmel van, míg az államgazdaság csakis az állam gazdasági céljaira van tekintettel. Noha az államgazdaság közvetlenül egy állami célt sem valósít meg, mégis a kormányzat csak azokat az állami feladatokat oldhatja meg, amelyeket az államgazdaság eszközei megengednek. Tehát az államgazdaság fő feladata az összhang megteremtése az állami eszközök és az állami célok között.

Az államgazdaság és a magángazdaság viszonya

Mindkét gazdaság lényegére nézve azonos, amennyiben mindkettő bevétel-szerzésből és kiadások teljesítéséből, a vagyontárgyak folytonos kicseréléséből, s végül az értékek szabályos megújításából áll. További egyezőségek:

- a gazdasági alaptörvények az államháztartásra is vonatkoznak;
- a kiadások és a bevételek egyensúlya a kormányzatnak is kötelessége; végül
- mások jogait az államgazdaság sem sértheti.

Az államháztartás mint a közszükségletek fedezetét biztosító célrendszer következtében az államgazdaság a magángazdasághoz képest azonban lényeges különbségeket is mutat. Ezek az alábbiak:

- A magángazdaság az egyéni szükségleteket elégíti ki, míg az állam gazdasági tevékenysége a nemzet egészét érinti. A magángazdaság leegyszerűsítve önmagáért cél, míg az államgazdaság nemcsak az állami, hanem az összességet kitevő egyéni szükségletek fedezetéről is gondoskodik.
- Bizonyos tevékenységeket csak az államgazdaság végezhet. Az államháztartás célja: a nemzet egészét érintő *közüntézmények* (parlament, kormányzat, jogvédelem, műveltség stb.) létesítése, fenntartása, nagyobbbrészt tehát a testetlen *javak* termelése.
- Az államgazdaság, valamint a nyilvános jellegű testületi (községi, városi) gazdaság nem okvetlenül a javak tetszés szerinti mennyiségét állítja elő, hanem olyan javakat termel, amelyek a magángazdaságok körén kívül esnek.
- Míg a magángazdaság tevékenységét egyedül mások jogai határolják be, addig az államgazdaság csak az állami célok által megszabott korlátok között mozoghat, és figyelemmel kell lennie az adóztatásra is. Ez a korreláció, nevezetesen az, hogy az állami bevételek egy jelentős része a polgárok jövedelmeiből keletkezik, visszahat a magángazdasági tevékenységre is.

- Az államgazdaság eszmeileg végtelen tartalmú, a körében teljesített kiadások nemcsak a jelen nemzedéknek szólnak, hanem a jövő generációra is kihatnak.
- Az államgazdaság vezetése és kezelése mindezt állandó szervezethez és szabályokhoz kötött, míg a magángazdaság a változó viszonyok függvényében szabad.

Államháztartás – államgazdaság

A két kategória a *történelmi rendszerekkel* adekvát. A 18. századig szabályozott államháztartással nem találkozunk.

Az ókori államok hadiszákmányokból, hadisarcból, a meghódított népek által fizetett *tributumokból* fedezték kiadásait. A görögöknél és a rómaiaknál a meghódított tartományok földbirtoka (államkincstári birtok); bányák, vámok, törvénykezési illetékek és pénzbüntetések szerepeltek bevételi forrásként. A görög és a római polgár adót csak hadi célokra fizetett.

A *középkorban* a terménygazdaság és a korlátozott adómentesség akadályozta a pénzügyi rendszer kifejlődését. A középkori államoknak nem volt háztartásuk. A hadviselési költségeket a fejedelmi jövedelmekből, a *praelati*, *barones*, köznemesség, *civitas* teherviseléséből fedezték. A fejedelmi udvar költségeit a fejedelm vagyona és a haszonvételek biztosították. Az igazságszolgáltatás, az igazgatás is *nobile officium* volt. Összegezve: megállapítható, hogy a középkorban a közszükséglet nem állami, hanem fejedelmi, rendi kiadásokból állott.

A rendszeresen szabályozott államháztartás szükségességét az állandó hadsereg megjelenése, a rendi igazgatás államivá válása, az állami egység kifejlődése, az állandó fizetéssel ellátott hivatalnoki kar létrehozása indokolta. Ezért a 18. század végétől, pontosabban a 19. század közepétől beszélhetünk a tudományos igényű államgazdaságtanról.

Az államgazdaság elmélete alapjaiban a Smith-féle eszmerendszer körében mozgott. A 19. század második felétől származtatjuk az államgazdaságtan elméletének második nagy korszakát. Ennek jellemzői, hogy háttérbe szorul a régi kamarai szisztéma. Az államháztartás rendszerét általános érvényű elvekre alapítják, s a nemzeti jólét és az állami pénzügyek közötti kapcsolatot, továbbá egyes adóneknek a közgazdaságtanra gyakorolt hatását vizsgálódási körükbe vonják, végül elismerik az állam „magánkereseti tevékenységét”. Ekkor jelenik meg és egyben állandósul a 20. századra is a „társadalmi kérdés” megoldásaként az államgazdaság rendszerében a szociálpolitikai irányzat. Ez az új feladat az állami szolgálatok produktivitása mellett száll síkra. Hangsúlyozza, hogy az adó nemcsak pénzügyi eszköz, hanem egyszersmind szociálpolitikai intézmény, amely a nemzeti jövedelem

kedvezőbb megoszlásának előmozdítására is fölhasználható. Evégből a gazdagabbak erősebb megterhelését, a „személyes jövedelmi adó” behozatalát, majd az „adó-fokozás” nagyobb arányú alkalmazását javasolja.

Az államszükségletek – az állami kiadások

Az államgazdaságnak és a magángazdaságnak a végcélja nem a termelés és jövedelemszerzés, hanem a szükségletek kielégítése, azaz a fogyasztás. Az tehát, hogy rosszul gazdálkodik-e az állam, nem annyira a bevételi politikától függ, hanem sokkal inkább attól, hogy a kormány a nemzet erőit jó vagy rossz irányban használja-e fel.

Az állami célok (közcélok) eléréséhez szükséges javak összessége pedig az államszükséglet, míg az ennek fedezetéül felhasznált javak az állami kiadások.

Az állami kiadásoknál a főbb elvek:

- A főszabály: a lényeges állami célokra okvetlenül szükséges kiadások minden körülmények között, míg a hasznos és kívánatos kiadások csak a nemzet anyagi erején belül teljesítendőek.
- Az tekintendő a gazdaságos állami kiadásnak, ami a teljesítésével járó áldozatot nemcsak megéri, hanem azt hatásában meg is haladja.
- Az állami kiadások összege nem akadályozhatja a magángazdaságban a tőkeképződést. Ezért az egyedül helyes pénzügyi politika az állami pénzügyeknek a közgazdasági érdekkörbe való bekapcsolása.
- Az állami célokat mindig a közszükségletekkel arányban kell meghatározni.
- Figyelembe veendő, hogy amennyiben az állami kiadások összege és a nemzeti jövedelem nagysága közötti aránytalanság huzamosabb ideig tart, akkor „az állam föloszlásnak” indul.
- Végezetül az állam által szükségelt javaknak feltétlen belföldön történő beszerzése elhibázott álláspont.

Az állami kiadások taxatív felsorolásától eltekintve, csupán a témánk szempontjából releváns, úgynevezett rendkívüli kiadások vizsgálatára szorítkozunk. Ilyennek minősült a korabeli szaktudományban:

- az állam magángazdasága körében eszközölt beruházás (például birtokok, erdők szerzése, gyárak létesítése, állami vasutak építése, magánvasutak megváltása, állami bankok alapítása);
- a nemzeti vagyon szaporítása (utak, csatornák építése);
- az úgynevezett „testetlen” nemzeti tőke gyarapítása, mint például a közigazgatási, az igazságügyi, a tanügyi reform;
- közcélok megvalósítását akadályozó veszélyek kiküszöbölése (védművek építése).

Az állami kiadások fedezete témában a jelenkor számára végezetül fontos konklúzió: a nemzetgazdaságra nézve valóságos pazarlásszámba megy, ha az államkincstár oly javakat állít elő saját üzemében, amelyeket a magánvállalkozásoktól olcsóbban szerezhetne be. Dologi szükségleteit csak akkor elégítse ki az állam saját termelésével, ha a magánipar annyira fejletlen, hogy nem képes a kérdéses terméket kellő minőségben előállítani, vagy ha oly szükségletről van szó, amelyet az állam kivételesen saját termelésével olcsóbban fedezhet.

Az állami kiadások ágazati csoportosítása a történeti fejlődés tükrében kettős. Megkülönböztettek alkotmányi és igazgatási kiadásokat. Az elsőbe az *udvartartási költségek* (abszolút monarchia), az udvartartási és országgyűlési költségek (alkotmányos monarchia), a köztársaságban csak az országgyűlési kiadások tartoztak.

Az udvartartási költségek (*civillista*) fedezete sajátosan alakult a különböző államokban. Általában a fejedelmi magánvagyon és az úgynevezett koronai uradalmi hozadék volt a biztosítéka. Az angol uralkodóház (II. György 1728-ban) honosította meg azt a gyakorlatot, hogy az uralkodó az örökös koronai jövedelmei egy részéről lemondott, s ennek fejében az udvartartás költségeinek fedezetéül a parlament meghatározott összeget szavazott meg számára.

Az igazgatási költségekre pedig a közigazgatási, igazságügyi, közoktatási és vallásügyi, pénzügyi, hadügyi és külügyi kiadások rendszeresedtek.

Az állami bevételek – az állambevételi források – alapelvek

A liberális állam főbb princípiumai:

- a jogrendet egy gazdaság sem nélkülözheti, ezen belül az államgazdaság a legkevésbé;
- az állami bevételek terhét az arányos teherviselés szerint kell megállapítani;
- mindig a legkisebb kezelési költséggel járó bevételi forrást kell meghatározni; s végül
- biztosítandó, hogy az állami bevételek egyenletesen és tervszerűen folynak be.

Az állami bevételek osztályozására a polgári korban több variáns született. Ezek közül az eddig vázoltakra is figyelemmel mi az úgynevezett *magángazdasági*, valamint a *rendes és rendkívüli állambevételek* csoportrendszerét helyeztük előtérbe.

A) *Magángazdasági bevételek.* E bevételeket az állam saját vagyonából és saját kereseti tevékenységből szerzi be. Az államgazdaságot pedig a polgárok jövedelmeiből biztosítja. A magángazdasági bevételek *három forrása*:

- A tulajdonképpeni magángazdaságból (*sui generis*) ered. (Az állam mint magánjogi alany, vagyontárgyakból és vállalatokból – uradalom, ipari üzem, erdő, bányá, vasút – a *szabad verseny kizárása nélkül* szerez.)
- Továbbá az államot megillető előjogokból: *regálészerű jövedelmekből* származik. A *közgazdasági regálék*: a posta, a távbeszélő, a pénzverés nem finansziális, s ezért nem önálló, hanem esetleges állambevételként értékelt.
- Végül az *állami egyedáruságok* vegyes természetű bevételi forrásként jelennek meg, a szabad verseny kizárásaként, az állami vállalatokhoz kötődve, hatásukra nézve pedig a fogyasztási adókhoz tartoznak.

B) Az *államgazdasági bevételek* két nagy forrását közismerten az adók és az illetékek képezik. Megkülönböztettek rendes és rendkívüli állambevételeket. Az elsőhöz a *sui generis* magángazdaságot, az egyedáruságot, az adókat és az illetékeket sorolták. Amennyiben a rendes bevételek nem voltak elegendőek, úgy rendkívüli állambevételként az államkölcsönt, a rendkívüli adót és az államjavak elidegenítését rendszeresítették.

Az állam magángazdasága – az államvagyon

(1) Az igazgatástörténeti szakirodalom az állam magángazdasága alatt azt a tevékenységet értette, amelyből az állam a versenyfeltételek fenntartásával jutott bevételekhez. Az állam *magángazdaságának főbb jellemzőit* az alábbiak fejezik ki:

- e vagyontárgyak az állam közjogi hatalmából erednek;
- a magángazdasági tevékenység nem tartalmazhat munkajövedelmet;
- e tevékenység profitirányú, de az általános nemzetgazdasági célokat is preferálja (például: a birtokokon gazdálkodási rendszerek bevezetése, erdőállomány-gyarápítás).

Az állam magángazdaságának tárgya: az államvagyon. Az államvagyon fogalmának fejlődése lényegében a tartalmi elemek terjedelméhez köthető. *Tágabb értelemben az államvagyon* mindazoknak a vagyontárgyaknak összességét jelentette, amelyek ugyan az állam tulajdonában voltak, de nem gyarápították az állambevételeket. Ilyenek voltak: a jövedelmező kincstári birtokokon kívül az állam tulajdonában lévő hatósági épületek, iskolák, múzeumok, könyvtárak, utak, kikötők, hadi létesítmények stb., amelyek nem *az állambháztartás*, hanem az általános közcélok szolgálatában állottak, és így nem a tulajdonképpeni államvagyon, hanem a *közbvagyon* alkották.

A szorosabb értelmezés szerint az *állami vagyontárgyak körébe* az vonható, ami az állambevételeket szaporítja. Így főként: a *mezőgazdasági uradalmak*, az *állami*

erdők, a kincstári bányaművek, az állam által fenntartott műipari és kereskedelmi vállalatok, az államvasutak, a bankok és az államépületek, valamint az állami tőkék sorolandók ide.

Itt említendő, hogy a fejedelem magánvagyonra (*bonum scatullae*) független volt az államvagyontól, és nem tartozott az államháztartás körébe sem. Mint említettük, az uralkodócsalád vagyona magánjogi természetűnek minősült, ugyanúgy a hitbizományi (korona-) javak is, amelyeknek hozadékaival pedig az uralkodó rendelkezett.

Végül a fogalomtár teljessége jegyében utalnunk kell az államjósággal kategóriára. Az államjóság olyan vagyontárgy, amely lényegét tekintve bevételszerzésre használt ingatlan, pontosabban mezőgazdasági kezelés alatt álló kincstári birtok.

A történeti fejlődés azt mutatja, hogy az államjavak eredete az első letelepedés idejére vezethető vissza. A görög államokban a vármok mellett az államjóság és a bányák adták a meghatározó forrásokat. A rómaiaknál az *ager publicus* nagyobb területet foglalt el, mint az *ager privatus*. A meghódított tartományok erdői, legelői állami tulajdonba mentek át, és használatuk után a kincstár jelentékeny díjakat szedett. A császárság korában az államjavak folyamatosan császári koronai javakká alakultak át.

A magyar jogtörténeti áttekintés mellőzésével csupán azt emeljük ki, hogy *törvényeink az államjavak elidegenítését tiltották*. A szentkorona-birtoktan alapján megállapítható, hogy a hűtlenség avagy a megszakadás címén a koronára háramlott birtokokat (kincstári javak) a király ismét eladományozhatta, azonban a *koronajavak forgalomképtelenek voltak*, mert sem elzálogosítani, sem csereérték-ként felhasználni nem lehetett őket.

A közbevételek legnagyobb részét évszázadokon keresztül az államjóságok szolgáltatták. Az államszükségletek növekedése folytán azonban a közkiadásoknak egyre kisebb része került ki az államjavak hozadékából, s így az állam egyre inkább a polgárok adóira szorult. Magyarországon például az 1880-as évektől megindult nagyarányú birtokeladások következtében az állambirtokok „tisztá eredménye” 2,5–3,5 millió forint között ingadozott, 1891-ben már csak 787 ezer forintot tett ki, és 1896-ra 600 ezer forintra csökkent.

Az államvagyon leapadásának tényét a magyar közigazgatás-tudomány klasszikus művében (*Magyar közigazgatás*) Magyary Zoltán is megerősítette. Magyary alapjaiban elfogadta a korábbi államgazdaságtani kategóriákat, ugyanakkor azokat más minőségű csoportképzőként kezelte. Így az állami szükségletek kielégítését a közigazgatás feladatkörébe sorolta.

(2) A *közigazgatás gazdasági alanyai* Magyarynál a közigazgatási egységek, amelyek a feladatmegoszlás következtében más-más jogi minőségben lehettek gazdálkodó alanyok. Ezek:

- *jogi személyek* (ingó-ingatlan vagyonnal rendelkeznek, telekkönyvben tulajdonosként szerepelnek), például: állam, törvényhatóságok, községek, egyes intézetek (egyetem), köztestületek, közüzemek (kft., rt.);
- *kereskedelmi egyéni cégek* (például: közüzemek);
- *utalványozó hatóságok*, a jogi személyek részére megállapított költségvetésben előirányzott kiadások teljesítésére a közpénztáraknak utasítást adtak;
- *pénzügyi hatóságok*, amelyek az állam által kivethető közbevételek tekintetében az állami akaratot nyilvánították ki.

Magyary is állást foglalt az állami feladatok megoldására szolgáló ingatlan és ingó vagyon szükségességéről. Nála a köztulajdon és magántulajdon elkülönítése volt a jellemző. Azaz a *köz-, magántulajdon vagy kincstári vagyon* körét az állam, a városok, községek, egyházak, közintézetek erdő- és mezőgazdasági birtokai, bérházai, illetve a koronajavak alkották.

- (3) A *közigazgatás használatában lévő vagyon* ingatlan (akkor is, ha nem tulajdonban, csak bérben van) és ingó lehetett. Ezek olyan dolgokként ismertek, amelyeket
- a közigazgatás *szervei*: intézmények, intézetek, üzemek a közfeladatuk érdekében közvetlenül használtak;
 - *épületekként* nyilvántartottak, amelyekben a hivatalokat helyezték el, mégpedig berendezésükkel együtt (hivatalok, iskolák, múzeumok, könyvtárak, laktanyák, katonai lőterek, hadi felszerelés, városház, uszoda stb.).

(4) Megkülönböztettek továbbá *közhasználatban álló* – mindenki által használt – vagyont (utak, hidak, folyók stb.), végezetül az állami és a városi közüzemeket. E vagyontárgyak, mivel közrendeltetésűek voltak, tulajdonkorlátozás alatt állottak, azaz nem lehetett elbirtokolni, s nem volt mód a jelzálogjoggal történő megterhelésre sem.

A közhasználatban álló vagyon és a közigazgatás használatában lévő vagyon közötti *alapvető különbséget* abban jelölhetjük meg, hogy ez utóbbinál, ha a közcélra rendelés megszűnik, akkor a közjogi korlátozás eszik, s a korlátlan magántulajdon e tekintetben is feléled.

A közhasználatban álló vagyon tekintetében a közigazgatásnak mindig kettős feladata van. A meghatározó az elvonás megakadályozása, és nem kevésbé jelentős a használható állapot biztosítása sem. A fenntartási kötelezettség szerinti osztályozáson alapult² például a polgári kori közutak tanulságos elnevezési rendszere: államutak építése, fenntartása, törvényhatósági út, vasúti állomáshoz vezető utak a vasúttal, községgel, várossal és az esetleg érintett ipari és kereskedelmi

² 1890. évi I. törvénycikk a közutakról és a vámokról.

vállalattal közösen; tisztán községi utak (közútlók) és községi közlekedési vicinális utak, egyesek, valamint társaságok által fenntartott utak.

(5) Jól ismert, hogy a közfeladatok minőségi megoldása érdekében a közhasználatnak „legmesszebbmenő” engedélye a *koncesszió*. Erről akkor beszélünk, ha az egyén vagy például kereskedelmi társaság, közfeladatok ellátására és erre a célra közhasználatban álló vagyoni igénybevételére engedélyt kap (például: vasútépítés, autópályák építése, elektromos, távbeszélő-hálózat telepítése). Mivel itt az engedélyes jelentékeny befektetésre vállalkozik, s noha az engedély ideiglenes, de rendszerint hosszabb időre: 50, 90 évre szólóan biztosít kizárólagosságot. A kedvezményezett tevékenysége ugyan magángazdasági, de köteles a kijelölt közérdekű feltételeket betartani (üzemben tartás, menetrend, tarifa stb.). A koncesszióban gyakran kikötik a berendezés tulajdonjogának megváltását és a közre történő visszaháramlását (például 1931. évi XVI. törvénycikk³ – a villamos műveket érintően).

(6) Az állam magángazdasága témakörben végezetül a *polgári kori szakirodalomból* az állami termelésre, az *államjóságot* elidegenítésére és az államjóságot kezelésére vonatkozóan gyűjtünk csoportba alapelveket.

Tudott dolog, hogy az *állam vállalkozását*, annak terjedelmét nem lehet egyértelműen deklarálni. A különböző szerzőknél egybehangzó szentencia, hogy csak a bevétel szerzéséért, pusztán üzleti haszonért nem indokolt ilyen vállalatokat alapítani, fenntartani. Ezzel a kormány jelentős többletterhet vállal magára, s óhatatlan, hogy az egyéni, társas vállalkozások közötti küzdelemben a hatalmi eszközök sem maradnak ki, s így az esetleges üzemek veszteségeit végül is az adózók kényszerülnek megtéríteni.

Ugyancsak egybecsengő az (az állásfoglalás), hogy *a legtöbb iparágban az állami termelés pénzügyi sikereket nem tudott felmutatni*.

Az államjóságot elidegenítése – mint az nyomon követhető – a 18–19. századtól válik általánossá. Ennek fő oka a rendkívüli szükségletek iránti igény kielégítése. A szakirodalomban rögzült vitában az érvek, ellenérvek egymást kioltva konkurálnak egymással. Az elidegenítés elleni főbb argumentumok azonban igen kifejezőek. Így:

- az *állami vagyoni fedezete a hitelnek* (ezt az érvet egyébként az államhitelügyi viszonyok alakulása már megcáfolta);
- az *államjavarok az adóterheket könnyítik*. Ez sem valós tétel. Ha ugyanis a magánosok a tulajdonukba átment ingatlanokból az államnál nagyobb jövedelmet húznak, s az állam birtokainak elidegenítésével a nemzeti

³ 1931. évi XVI. törvénycikk a villamos energia fejlesztéséről, vezetéséről és szolgáltatásáról.

- jövedelem emelkedik, és a kormány az államjavak eladási árából képződött tőkeberuházások hasznát, illetőleg az államadóssági tehernek az eladási árral teljesített adósságtörlesztés után bekövetkező csökkenését is számításba veszi, a nemzeti jövedelem emelkedéséből anélkül szerez nagyobb bevételt, hogy az adózókat jobban megterhelné;
- az államvagyon azonban nemcsak a jelen, de a *későbbi nemzedéknek is tulajdona*. Itt éppen a jövő generációjának érdekvédelméről beszélhetünk, ha ugyanis a kormány az eladási árat az államjavak tőkeértékének tényleges kamatozásánál nagyobb kamatszükségletet okozó államadósságok visszafizetésére, avagy az utókorra is kiható olyan intézmények létesítésére használja fel, amelyeknek az eredménye az államjavakból eredő előnyöket meghaladja.

Az államjóságok kezelésében – az elidegenítést megelőző állapotként – az államkincstárnak legnagyobb hasznát biztosító formái: a *házi kezelés*, a 18. század elejétől a *haszonbérlet* (amely időhöz kötött, kb. 20-30 év és az úgynevezett örök-bérlet), valamint az úgynevezett *szavatossági* igazgatás. Az utóbbinál a birtokot állandó fizetést élvező tiszt kezelte, aki egyben vállalkozó is volt, amennyiben az évenként előre megállapított minimális összeget köteles volt az állampénztárba szolgáltatni. A birtoknak ezt az összeget meghaladó hozadéka pedig meghatározott arány szerint az államkincstár és a jószágkezelő között oszlott meg.

Az államgazdaság – államvagyon – állampénzügyi kategóriák fogalomrendszerének tanulságai nem csupán kodifikációs szempontból relevánsak, hanem tartalmukból következően mérhetők az államgazdaság mikénti vitelének eredményei. Az irodalomban is közhely, hogy az államháztartás valamennyi európai országban az összes közgazdasági és művelődési viszonynak adekvát tükröződése.

Felhasznált irodalom

- Balás Károly: *Politikai gazdaságtan (Közgazdaságtan)*. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1922.
- Balás Károly: *Pénzügytan. Áradók – illetékek – egyedárúságok. A közháztartások rendje*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1935.
- Concha Győző: *Politika. II. Közigazgatástan*. Budapest, Grill, 1905.
- Komlos, John: *The Habsburg Monarchy as a customs union*. Princeton (US-NJ), Princeton University Press, 1983. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400855711>
- Kuncz Ödön: *A magyar kereskedelmi és váltójog vázlata*. Budapest, Grill, 1929.
- Lőrincz Lajos: *A kincstári vagyonról és kezeléséről*. Budapest, Államigazgatási Főiskola, 1992.
- Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942.
- Mariska Vilmos: *A magyar pénzügyi törvényisme kézikönyve*. Budapest, Franklin, 1887.
- Mariska Vilmos: *Az államgazdaságtan kézikönyve*. Budapest, Franklin, 1905.
- Meznerics Iván – Torday Lajos: *A magyar közigazgatás szervei 1867–1937*. Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, 1937.
- Navratil Ákos: *A társadalmi gazdaságtan és a közháztartástan vázlata*. Budapest, Grill, 1908.
- Polónyi Géza: *Az önálló jegybank politikai és gazdasági haszna*. Budapest, Ifj. Nagel Ottó Könyvkereskedése, 1910.
- Surányi-Unger Tivadar: *Magyar nemzetgazdaság és pénzügy*. Budapest, Gergely R. Könyvkereskedése, 1936.

Jogforrások

1890. évi I. törvénycikk a közutakról és a vámokról
1931. évi XVI. törvénycikk a villamos energia fejlesztéséről, vezetéséről és szolgáltatásáról